

УДК 101:141.113:124.5:172.12

КОЗЯРЧУК Сергій – аспірант кафедри філософії, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2, вул. Дворянська, м. Одеса, Україна, індекс 65082 (kozser@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6576-0903>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.4>

Бібліографічний опис статті: Козярчук, С. (2023). Оглядово-порівняльний аналіз концепції демократії та державного устрою як частини міжнародних відносин у «Праві народів» Джона Роулза та «До вічного миру» Іммануїла Канта. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 46, 60–73, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.4>

ОГЛЯДОВО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ЯК ЧАСТИНИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У «ПРАВІ НАРОДІВ» ДЖОНА РОУЛЗА ТА «ДО ВІЧНОГО МИРУ» ІММАНУІЛА КАНТА

Анотація. *Метою статті є порівняння ставлення до ролі демократії у контексті її ролі у міжнародних відносинах відповідно до її відображення у двох значних філософських концепціях міжнародних відносин, а саме «Праві народів» Джона Роулза та передуючому йому «До вічного миру» Іммануїла Канта. Автор приділяє увагу урахуванню історичного досвіду обох філософів у контексті як особистого так і глобального масштабу. Тож у роботі автором було здійснено огляд питання відображення ролі концепції демократії та внутрішньодержавного устрою в контексті міжнародних відносин з декількох перспектив, що дозволило завдати кілька векторів для подальшого дослідження питання. У якості завдання дослідження виступає структурний аналіз двох праць, та дослідження інших праць релевантних меті дослідження. При проведенні дослідження вказаного питання використовувалися*

загальнонаукові та спеціально-наукові **методи** пізнання, зокрема порівняльний, аналіз, пояснення та дедуція. **Наукова новизна.** Вперше проаналізовано і порівняно стан та розвиток відношення до демократії у контексті міжнародних відносин в працях Джона Роулза та Іммануїла Канта. Здійснено синтез переклад на українську та аналіз частини «Прав народів» Джона Роулза. **Висновки.** Виходячи з результатів огляду концепцій демократії та системи державного устрою у працях обох авторів можливо зробити наступний висновок: «Право народів» розвинуло відображене Кантом у «До вічного миру» бачення міжнародних відносин. В тому числі шляхом розширення ролі концептів демократії та народу. З огляду на сучасний стан міжнародної напруженості ці питання потребують подальшого теоретичного та практичного усвідомлення та вивчення не тільки в контексті соціальної філософії, а й в інших, більш прикладних галузях гуманітарного знання, що можливо зробити опрацьовуючи «Права народів» у контексті вітчизняної науки.

Ключові слова: Роулз, Кант, демократія, міжнародні відносини, держава, влада.

KOZYARCHUK Sergiy – PhD Student at the Department of Philosophy, Odessa I.I. Mechnikov National University, 2, Dvoryanska str., Odesa, Ukraine, postal code 65082 (kozser@yahoo.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6576-0903>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.4>

To cite this article: Kozyarchuk, S. (2023). Ohliadovo-porivnialnyi analiz kontseptsii demokratii ta derzhavnoho ustroiu yak chastyny mizhnarodnykh vidnosyn u «Pravi narodiv» Dzhona Roulza ta «Do vichnoho myru» Immanuila Kanta [An overview and comparative analysis of the concept of democracy and inner political system as a part of international relations in "The Law of peoples" by John Rawls and "Toward perpetual peace" by Immanuel Kant]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 46, 60–73, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.46.4>

AN OVERVIEW AND COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DEMOCRACY AND INNER POLITICAL SYSTEM AS A PART OF INTERNATIONAL RELATIONS IN "THE LAW OF PEOPLES" BY JOHN RAWLS AND "TOWARD PERPETUAL PEACE" BY IMMANUEL KANT

Summary. **The purpose** of the article is to compare the attitude towards the role of democracy in the context of its role in international relations in accordance with its reflection in two significant philosophical concepts of international relations, namely John Rawls's "Law of peoples" and Immanuel Kant's "Towards perpetual peace" preceding it. The author pays attention to the historical experience of both philosophers in the context of both personal and global scale. Therefore, in the work, the author reviewed the issue of reflecting the role of the concept of democracy and the internal state system in the context of international relations from several perspectives, which made it possible to create several vectors for further research on the issue. **The task** of the research is the structural analysis of two works and the study of other works relevant to the purpose of the research. When conducting research on the specified question, general scientific and special scientific **methods** of cognition were used, in particular, comparative, analysis, explanation and deduction. **The scientific novelty.** For the first time, the state and development of the attitude to democracy in the context of international relations was analyzed and compared in the works of John Rawls and Immanuel Kant. A synthesis of the Ukrainian translation and analysis of a part of John Rawls' "Law of peoples" was carried out. **Conclusions.** Based on the results of the review of the concepts of democracy and the state system in the writings of both authors, it is possible to draw the following conclusion: "Law of peoples" developed the vision of international relations reflected by Kant in "Towards perpetual peace". Including by expanding the role of the concepts of democracy and the people. Given the current state of international tension, these issues require further theoretical and practical awareness and study not only in the context of social philosophy, but also in other, more applied fields of humanitarian knowledge, which can be done by studying the "Rights of Peoples" in the context of domestic science.

Key words: Rawls, Kant, democracy, international relations, state, power.

Актуальність проблеми. Питання важливості внутрішнього демократичного устрою держав у контексті міжнародних відносин набирає актуальності ще із часів закінчення Другої Світової війни. Проте навіть сьогодні воно зачасти має суто декларативний характер. Розширення горизонту дослідження еволюції ролі демократії у контекст міжнародних відносин за допомогою філософії допоможе окреслити способи концептуалізації сучасних міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад у порівняння та дослідженням праць «Права народів» Джона Роулза та «До вічного миру» Імануїла Канта було здійснено А. Бернстайн (Bernstein, 2009), опрацювавши вже існуючі праці, які зосереджували увагу на питанні правоти чи неправоти Роулзової інтерпретації Канта, авторкою був обраний більш конкретний підхід у вигляді послідовного огляду та порівняння конкретних концепцій у «Праві народів» та «До вічного миру», в тому числі концепції демократії у баченні обох авторів. Л. Каранті (Caranti, 2018) надає розгорнутий огляд питання демократії у працях Імануїла Канта, в тому числі він приділяє увагу аналізу цього питання у «До вічного миру».

Визначення мети та основних завдань дослідження. Нашою метою є аналіз та порівняння концепції демократії та державного устрою у ідейно схожих, але суттєво розділених хронологічно «До вічного миру» Імануїла Канта та «Права народів» Джона Роулза шляхом огляду структури та термінологічного контексту їх використання у обох працях.

Основний матеріал. Сучасна система міжнародних відносин була сформована після Другої Світової війни, найяскравішим маркерами цього стало створення двох інституцій, які відіграють значну роль у балансі міждержавних відносин сьогодення: ООН та НАТО. Першочерговою задачею обох організацій є запобігання війні, підтримання миру та безпеки у Світі (UN Charter, 1946) (NATO Charter, 1949). І хоча діяльність ООН і базується на цих принципах, але вона пішла далі, та увімкнула у перелік своїх обов'язків широке коло гуманітарних задач (UN Charter, 1946). З іншого боку НАТО залишається класичним військовим союзом.

Окрім мети запобігання війнам у якості стимулу для створення, обидві організації об'єднує достатньо нетипова для

історії більшості тих, міжнародних об'єднань, які їм передували особливість, а саме військовий захист нематеріальних цінностей у вигляді прав людини, демократії та верховенства права у цілому. Це легко прослідковується навіть у преамбулах до статутів обох організацій. Також обидві організації вказують як першочергового суб'єкта міжнародних відносин народ, що є важливим аспектом у подальшому змісті даної статті (UN Charter, 1946) (NATO Charter, 1949).

Важливість внутрішнього демократичного устрою держав у контексті міжнародних відносин набирає актуальності ще із часів закінчення Другої Світової війни. Проте навіть сьогодні ставлення до цього питання зачастимає суто декларативний характер. Розширення горизонту дослідження еволюції ролі демократії у контекст міжнародних відносин за допомогою філософії допоможе окреслити способи концептуалізації сучасних міжнародних відносин.

На нашу думку, однією із перших та найбільш ґрунтовних філософських праць, не тільки дух, а й зміст якої було збережено, при створенні ООН та НАТО, виступає «До вічного миру» («Zum ewigen Frieden», 1795) Імануїла Канта. В цьому своєму «філософському ескізі» Кант пропонує «законодавчій владі держави... інструкції про принципи її поведінки по відношенню до інших держав...», зокрема «загальні принципи ведення війни та встановлення миру» (Kant, 1996(1795), p. 368–369).

З іншого боку, через значний час з моменту створення ООН (1945) та НАТО (1949), у 1993 році Джоном Роулзом була написана праця, основною метою якої було філософська концептуалізація сучасної на той момент системи міжнародних відносин: «Права Народів» (Rawls, 2003). Підґрунтям для неї виступили створені ним самим концепції соціальної справедливості та аналітична інтерпретація так званого «вихідного положення».

«Права Народів» не можна назвати повноцінною ревізією висунутих Кантом положень, однак неможливо заперечувати певну спадковість першого перед другим, на яку вказує і сам автор. До того ж Роулзова власна концепція, яку він виклав у «Теорії Справедливості» (1971) (Rawls, 2003), заслуговує на те, щоб виступати ядром будь-якої сучасної праці у галузі політ-філософії, що, наприклад, доводить Роберт Нозік у своїй

критичній «Анархії, Державі та Утопії» (1974): «Тепер політичні філософи повинні або працювати в рамках теорії Роулза, або пояснити, чому вони цього не роблять» (Nozick, 2013, p. 183).

Нашою метою є аналіз та порівняння концепції демократії та державного устрою у ідейно схожих, але суттєво розділених хронологічно «До вічного миру» Імануїла Канта та «Права народів» Джона Роулза.

На нашу думку, перед безпосереднім розглядом та порівнянням праць двох філософів важливо окреслити індивідуальний досвід Роулза та Канта, а також історичний контекст, у якому вони жили, та його вплив на формування їхніх поглядів.

Кантівську політ-філософію, як і Роулзову, можна сміливо назвати логічним продовженням його опрацювань у галузі філософської концепції моралі Канта, фундаментальність якої важко заперечувати.

Проекти «вічного миру» та їхня критика існували з 1713 року, коли абат Сен-П'єр, секретар конгресу, що передував Утрехтському договору, опублікував перші два томи свого «*Projet pour rendre la paix perpetuelle en Europe*» (Saint-Pierre, 1713). Серед найбільш видатних його захисників і критиків були Ляйбніц, Вольтер, Фрідріх Великий і Руссо. Як і слід було б очікувати, Кант знав про дискусію. Тому не дивно, що у 1795 році, коли король Пруссії Фрідріх-Вільгельм II вийшов із війни Першої коаліції і 5 квітня уклав сепаратний Базельський мир з революційним урядом Франції, у листі від 15 серпня того ж року Кант створює те, що цілком може бути найбільш читаним з його неформальних творів – «До вічного миру».

Шлях Роулза до створення Прав народів був іншим; у дитинстві він пережив смерті обох рідних братів, які сталися після того як юний Роулз спочатку заразив одного з них діфтерією, а через рік й іншого пневмонією. Філософ бачив власну провину у цих трагічних випадках [Pogge, 5.6]. Джон Роулз на власному досвіді пройшов усі жахи Другої Світової війни у якості солдата, що значно вплинуло на його бажання вивчати саме проблематику суспільної етики та питання справедливості. Саме на закінченні 50-х років аналітична філософія перебувала у процесі переходу від обмеження виключно мовним аналізом до розповсюдження її методів на інші філософські дисципліни. Джон Роулз

був одним із перших філософів цієї «хвилі», які були зацікавлені у наданні нових сенсів ідеям таких «класиків» аналітичної школи як, наприклад, Людвіг Вітгенштайн; свої вишукування Роулз спрямував в галузь етики, що також можливо пов'язати із працями Вітгенштайна про використання індуктивної логіки стосовно етики.

Із назв кожної з праць може здаватися, що «До вічного миру» має доволі вільну структуру та викладення, а «Права народів» мають бути структуровані як нормативний акт, насправді автори обрали два доволі різних шляхи для вирішення однієї проблеми. Кант створив певний перелік підкріплених його баченням концепцій моралі правил та особливих положень, які на його думку мали б допомогти привести сучасні йому міжнародні відносини якщо не до гармонії, то до впорядкованості. На відміну від нього Роулз пішов іншим шляхом, і спробував окреслити свої роздуми стосовно проблем міжнародних відносин в конкретне коло питань. Не роблячи спроби надати готовий рецепт для вирішення проблем співіснування світового суспільства, він лише пропонує моральну концепцію сучасних міжнародних відносин.

Кант розділяє «До вічного миру» на шість попередніх статей:

1. Жоден мирний договір не може вважатися дійсним, якщо його укладеного з таємним збереженням задуму для майбутньої війни.

2. Не повинно бути можливим, щоб існуюча держава (це однаково стосується малих та великих держав) була придбана іншою державою шляхом успадкування, обміну, покупки чи дарування.

3. Постійні армії (*miles perpetuus*) повинні зрештою бути скасовані.

4. Державні борги не можна брати як допомогу до проведення зовнішньої політики.

5. Жодна держава не має права насильницьки втручатися в конституцію та уряд іншої держави.

6. Жодна держава не повинна дозволяти собі таких воєнних дій у війні з іншою, які б унеможлилювали взаємну довіру до майбутнього миру: як наймання вбивць (*percussores*), отруйників (*venefici*), порушення умов капітуляції, підбурювання до заколоту (*perduellio*), в іншій державі, тощо;

та три остаточні статті:

1. Цивільна конституція в кожній державі має бути республіканською.

2. Міжнародне право має базуватися на федерації вільних держав.

3. Право космополітизму має бути обмежене умовами загальної гостинності.

Попередні статті, які є заборонами, можна розуміти як позначення початку шляху до вічного миру, а остаточні статті, які є вимогами, можна розуміти як уточнення самого стану вічного миру.

За статтями слідує: післямова – «Про гарантії вічного миру», в якій Кант розмірковує про людську природу та «Секретна» стаття, присвячена ролі філософії у прийнятті рішень владою держави. За ними слідує додатки: «Про розбіжності між мораллю і політикою щодо вічного миру» та «Про згоду між політикою та мораллю відповідно до трансцендентної концепції публічного права» (Kant, 1996(1795)).

В свою чергу Роулз розділяє «Права народів» на 3 частини:

I та II присвячені тому, що Роулз називає ідеальною теорією¹, ці частини стосуються поширення ідеї загального суспільного договору на суспільство ліберально-демократичних народів та поширення тієї ж ідеї на суспільство порядних людей, які, хоча вони і не є ліберальними демократичними суспільствами, мають певні особливості, що роблять їх прийнятними як членів з доброю репутацією в розумному товаристві народів, відповідно;

у III частині Роулз дає розвиток двом формам власної неідеальної теорії². Перша з форм полягає у дотриманні та невідповідності до правил, тобто умови, за яких певні режими відмовляються приймати раціональні права народів. Інша форма неідеальної теорії має справу з несприятливими умовами, тобто з умовами суспільств, чий історичні, соціальні та економічні

---

¹ Відповідно до неї усе суспільство є раціональним та погоджується із умовами прав народів.

² Не всі суспільства погоджуються із Правами народів, та навіть можуть активно йому протистояти.

обставини роблять досягнення добре впорядкованого режиму, ліберального чи гідного, важким, якщо не неможливим.

Як вже було зазначено, думки Канта, сформульовані в його трактаті «До вічного миру» та інші його ідеї зіграли значну роль у розвитку філософських поглядів Роулза. Роулз дійсно продовжує почату Кантом роботу із застосування принципів моралі стосовно міжнародних відносин, та робить неоціненний внесок в неї. Але навіть будучи продовжувачем Кантової традиції хронологічна та історична дистанція між двома авторами накладається на їхнє сприйняття викладеної у працях проблематики міжнародних відносин.

З огляду на це, вважаємо за належне розглянути саме розбіжності між «До вічного миру» та «Правами народів». На нашу думку, найкращим способом для виявлення розбіжностей є порівняння термінології та питань, які обидва автори бачать у якості важливих для вирішення проблеми війни та її причин.

Роулз вдається до перегляду принципів міжнародних відносин, які склалися після Другої світової війни, замінюючи термін «держави» (state) на термін «народи» (peoples). Таким чином, він ставить нормативну ідею «добре впорядкованого суспільства під легітимним урядом» замість ідеї, яка стандартно використовується в політичній науці (зокрема, у реалістичній теорії міжнародних відносин), згідно з якою держава є раціональним, зацікавленим актором, чий зусилля головним чином спрямовані на придбання та утримання військової, економічної та дипломатичної влади над іншими державами. Роулз стверджує, що лише народи (тобто організовані суспільства, які підпорядковуються легітимним урядам, більш-менш повно задовольняють критерії пристойності (decency), які включають в себе шанування основних прав людини) заслуговують на права, які раніше приписувалися всім державам. Він також стверджує, що оскільки всі держави підкоряються вимогам справедливості, усі мають обов'язки народів. Народи вільні та незалежні, і їхню свободу та незалежність мають поважати інші народи.

Однією з причин, чому Роулз використовує термін «народи», є бажання, за його словами, «відрізнити моє мислення від того, що стосується політичних держав у традиційному розумінні», таким чином він позначає, що традиція, якої він притримується

не є загальноприйнятою в історичному контексті (Rawls, 2003, р. 25). Відповідно до цієї (не кантіанської) традиційної концепції, яка була частиною позитивного міжнародного права через три століття після Вестфальського мирного договору 1648 року повноваження держав щодо суверенітету включають «право вступати у війну в рамках державної політики... з метою політики, яка визначається раціональними інтересами держави» (Rawls, 2003, р. 25).

На відміну від моральних інтересів або цілей і «внутрішній суверенітет або (політична) автономія» держави – це «її право робити те, що вона хоче, з людьми в межах її власних кордонів» (Rawls, 2003, р. 26). Згідно з Роулзом, «ця автономія є неправильною» (Rawls, 2003, р. 25-26). Щоб показати це, Роулз зобов'язується «переформулювати повноваження суверенітету у світлі розумного Права народів і відмовити державам у традиційних правах на війну та на необмежену внутрішню автономію» (Rawls, 2003, р. 27). Роблячи це, він переглядає не лише традиційну (некантіанську) концепцію повноважень держав щодо суверенітету, а також концепцію Канта щодо державного суверенітету та план вічного миру.

В свою чергу Кант розуміє державу як народ, організований системою законів, отже здатний регулювати свої взаємодії з іншими народами. Держави, як їх уявляє Кант, і народи, як їх уявляє Роулз, певною мірою задовольняють певні істотні вимоги права та справедливості. Роулз використовує термін «держава» не так, як Кант. На думку Роулза, народні представники «прагнуть зберегти рівність і незалежність свого власного суспільства», оскільки кожен з них, як і довірена особа, має завдання захищати фундаментальні інтереси свого власного суспільства і, наполягаючи на рівності між собою як народами, вони виключають будь-яку форму принципу утілітарності (Rawls, 2003, р. 41).

«До вічного миру» є однією із рідкісних робіт, у яких Кант згадує про демократію. Він вважає, що в демократії, принаймні в демократії «в прямому сенсі цього слова», панування не може здійснюватися з точки зору загальної волі. Пояснення Канта полягає в тому, що демократія «встановлює виконавчу владу, за допомогою якої всі громадяни можуть приймати рішення щодо (і навіть проти) окремої особи без її згоди, так що рішення

приймаються всіма людьми, але не всіма людьми: і це означає, що загальна воля суперечить сама собі, а отже, і свободі» (Кант, 1996(1795), р. 352). Кількома рядками пізніше Кант додає, що демократична система унеможлиблює проголошене Фрідріхом II ставлення до себе, як до «слуги держави» – з позиції Фрідріха II це категоричний спосіб сказати, що верховні правителі приймають рішення з точки зору загальної волі. Далі Кант підкріплює цю думку наступною тезою про демократію: «кожен в ній хоче бути правителем».

Якщо ми хочемо зрозуміти сутність кантівської невіри в демократію, нам потрібно зрозуміти, чому у його баченні бажання кожного громадянина бути правителем обов'язково веде до деспотизму. На перший погляд, навряд чи можна помітити внутрішній недолік цього бажання. Ми можемо запитати, що поганого в моїх амбіціях бути правителем, якщо я готовий визнати законними такі ж амбіції для всіх інших громадян, як це відбувається в демократичній системі? Насправді, стигматизуючи бажання кожного громадянина бути правителем, Кант не може означити, що саме є неправильним в спробі кожного громадянина дати власну щирі інтерпретацію загальної волі.

Насправді це те, що має статися з кожним правителем, зважаючи на стандарти Канта, незалежно від того, яка їхня кількість. Певно, Кант має на увазі те, що в демократії (у прямому сенсі цього слова) кожен представляє лише свої власні інтереси. Це створює ставлення, несумісне з ознакою, яка повинна надавати характеристику акту правління, а саме – представництво. Хоча в демократії я представляю свою волю чи свою групу, або навіть усіх громадян, якщо вони погоджуються (*la volonté de tous*), єдине, що республіканський правитель повинен намагатися представляти, це загальна воля (Caranti, 2018, р. 203, 204).

І хоча в першу чергу у «Праві народів» Роулз будує свою концепцію міжнародних відносин на ідеї раціональності їхніх учасників, він суворо дотримується принципу, відповідно до якого справжні демократії не вступають одна з іншою у війну і саме глобальне ліберально-демократичне суспільство має бути кінцевою метою розвитку будь-якої системи міжнародних відносин (Rawls, 2003, р. 8). На відміну від Канта, який при формуванні власних поглядів спирався на античність, Роулз сформувався

та жив у період стрімкого розвитку та розповсюдження виборчої демократії. Що не могло не вплинути на бачення державного устрою в двох авторів.

Роулз погоджується з ідеєю, висловленою Кантом у Першій остаточній статті про вічний мир, а саме, що в ідеалі всі держави мали б мати республіканські цивільні конституції. Однак Роулз зазначає, що навіть Товариство народів, усі члени якого були б ліберальними народами, безумовно, вимагало б від них практикувати толерантність у стосунках один з одним, оскільки концепції ліберальної справедливості, що структурують суспільства, безумовно, відрізнялися б від кожного з них (Rawls, 2003, р. 48-57, 59-60). Він також показує, використовуючи приклад уявного суспільства Казаністану, що пристойне (descent) неліберальне суспільство може втілювати багато рис ліберально-демократичних режимів, які пояснюють, чому конституційна демократія не йде на війну один з одним і, можливо, може задовольнити критерії Канта для республіканської форми суверенітету (залежно від того, як вони інтерпретуються).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Виходячи з результатів огляду концепцій демократії та системи державного устрою у працях обох авторів можливо зробити наступний висновок: «Право народів» розвинуло відображене Кантом у «До вічного миру» бачення міжнародних відносин. В тому числі шляхом розширення ролі концептів демократії та народу.

В момент створення таких інституцій як ООН та НАТО ідеї викладені Кантом у «До вічного миру» набули реального застосування, але через певний час з огляду на досвід десятиріч їхнього існування вони потребували певного філософського переосмислення, що і було зроблено Роулзом у «Праві народів», у праці він підкреслює особливу важливість ролі демократії та народу, а не держави як раціонального суб'єкта міжнародних відносин. З огляду на сучасний стан міжнародної напруженості ці питання потребують подальшого теоретичного та практичного усвідомлення та вивчення не тільки в контексті соціальної філософії, а й в інших, більш прикладних галузях гуманітарного знання, що можливо зробити опрацьовуючи «Права народів» у контексті вітчизняної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bernstein, A. R. (2009). Kant, Rawls, and Cosmopolitanism: “Toward Perpetual Peace” and “The Law of Peoples.” *Jahrbuch Für Recht Und Ethik / Annual Review of Law and Ethics*, 17, 3–52. <http://www.jstor.org/stable/43593969> DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-48684-7>
2. Caranti, L. (2018). The Word ‘Democracy’ in Kant’s Political Writings. In M. Hulshof & M. Rancan de Azevedo Marques (Eds.), *A linguagem em kant, a linguagem de Kant* (pp. 199–214). essay, São Paulo, Brazil: Editora UNESP. Retrieved 2022, from <https://books.scielo.org/id/kj9vm> DOI: <https://doi.org/10.36311/2018.978-85-7249-010-8> (Caranti, L., 2018)
3. Kant, I., & Wood, A. (1996). *Toward perpetual peace* (1795). In M. Gregor (Ed.), *Practical Philosophy* (The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, pp. 311–352). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511813306.012 URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/practical-philosophy/toward-perpetual-peace-1795/60398614F441BC660CE7BA143BC10F58>
4. NATO. (1949). *The North Atlantic Treaty*. Retrieved February 8, 2023, from https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
5. Nozick R. (2013). *Anarchy, State, and utopia*. New York, NY: Basic Books.
6. Pogge, T., & Kosch, M. (2007). *John Rawls: His life and theory of justice*. Oxford University Press.
7. Rawls, J. (2003). *The law of peoples*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
8. Rawls, J. (1999). *A theory of justice*. Oxford University Press.
9. Saint-Pierre, A. (1713). *Projet pour rendre La Paix perpétuelle en Europe* Antoine Schouten.
10. United Nations. (1946). *UN Charter Preamble*. United Nations. Retrieved February 8, 2023, from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble>

REFERENCES

1. Bernstein, A. R. (2009). Kant, Rawls, and Cosmopolitanism: “Toward Perpetual Peace” and “The Law of Peoples.” *Jahrbuch Für Recht Und Ethik / Annual Review of Law and Ethics*, 17, 3–52. <http://www.jstor.org/stable/43593969> DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-48684-7>
2. Caranti, L. (2018). The Word ‘Democracy’ in Kant’s Political Writings. In M. Hulshof & M. Rancan de Azevedo Marques (Eds.), *A linguagem em kant, a linguagem de Kant* (pp. 199–214). essay, São Paulo, Brazil: Editora UNESP. Retrieved 2022, from <https://books.scielo.org/id/kj9vm> DOI: <https://doi.org/10.36311/2018.978-85-7249-010-8> (Caranti, L., 2018)
3. Kant, I., & Wood, A. (1996). *Toward perpetual peace* (1795). In M. Gregor (Ed.), *Practical Philosophy* (The Cambridge Edition of the Works

of Immanuel Kant, pp. 311-352). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511813306.012 URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/practical-philosophy/toward-perpetual-peace-1795/60398614F441BC660CE7BA143BC10F58>

4. NATO. (1949). *The North Atlantic Treaty*. Retrieved February 8, 2023, from https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

5. Nozick R. (2013). *Anarchy, State, and utopia*. New York, NY: Basic Books.

6. Pogge, T., & Kosch, M. (2007). *John Rawls: His life and theory of justice*. Oxford University Press.

7. Rawls, J. (2003). *The law of peoples*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.

8. Rawls, J. (1999). *A theory of justice*. Oxford University Press.

9. Saint-Pierre, A. (1713). *Projet pour rendre La Paix perpétuelle en Europe* Antoine Schouten.

10. United Nations. (1946). *UN Charter Preamble*. United Nations. Retrieved February 8, 2023, from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble>